

Irena Avsenik Nabergoj

Osebne in družbene vrednote judovsko-krščanskih virov v dialogu

Personal and Social Values of Judeo-Christian Sources in Dialogue

Druga številka revije *Edinost in dialog* 78 (2023) prinaša prispevke 12 članov biblično-teološke raziskovalne skupine na Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani. Ta se v okviru raziskovalnega programa P6-0262: *Vrednote v judovsko-krščanskih virih in tradiciji ter možnosti dialoga*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS), posveča raziskavi vrednot, ki v okviru judovsko-krščanskih virov še nikoli niso bile predmet načrtnih celostnih raziskav v večji raziskovalni skupini. Pregled literature kaže, da vprašanje razmerja med krščansko etiko in bibličnimi študijami doslej še ni bilo deležno načrtnih in poglobljene obravnave. Pogrešamo raziskave v okviru posameznih vrednot, še bolj pa v okviru celotnega sveta vrednot in vrlin vsaj v temeljnih delih judovsko-krščanskih virov in tradicij. Posamezna novejša dela nas opozarjajo, da doslej niso bile celostno raziskane niti najvišje vrednote v Svetem pismu. V dolgem obdobju od antike do danes sta v ospredju dva komplementarna pristopa k obravnavi vrednot: prvič, raziskava vrednot v različnih vrstah umetnosti z njihovo ikonografijo, alegorijami, personifikacijami, simboli, literarnimi liki, njihovimi značaji in dejanji; drugič, konceptualne filozofske in teološke refleksije ter razprave o vrlinah in vrednotah.

Svet čustev in vrednot v Svetem pismu, v svetu starogrške antične in poznejše evropske literature je že več kot desetletje v ospredju raziskav vodje programske skupine. Na podlagi njenih dotedanjih raziskav in dejstva,

da večina svetopisemskih besedil različnih žanrov še ni bila analizirana z vidika čustev in vrednot ali pa so bila na ta način obravnavana le selektivno, je zasnovala smer individualnih in skupnih raziskav v okviru obnovljenega raziskovalnega programa P6-0262, ki ga ARIS sofinancira v obdobju od leta 2022 do konca leta 2027 ter vključuje 21 raziskovalk in raziskovalcev Teološke fakultete Univerze v Ljubljani, med njimi tri doktorske študente. Prav tako je Irena Avsenik Nabergoj za obdobje treh let tudi odgovorna nosilka raziskovalnega projekta ARIS J6-50212: *Moč čustev in status ženskih likov v različnih literarnih žanrih Stare zaveze*, ki na TEOF UL raziskuje svet čustev v navezavi na vrednote in vrline ženskih likov v Stari zavezi.

Njen prispevek v tej številki z naslovom *Čustva in vrednote ženskih likov v Stari zavezi* je sad njenega raziskovalnega dela tako v navedenem raziskovalnem programu kot tudi v raziskovalnem projektu. V njem avtorica pokaže, da so starozavezne pripovedi, preroški govori in modrostne refleksije prežeti z globokim čutom za moralna in etična vprašanja, ki pa nikjer niso podana sistemsko. Namesto tega so predstavljena v literarnih prikazih stanja brez komentarja, v obliki spodbud, svaril in groženj pa tudi v obliki poročil o blagoslovih krepostnega življenja in kazni za krivičnost, brezčutnost in nasilje.

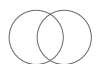
Zgodovina interpretacije Svetega pisma skozi 2000 let kaže, da so bili le redki razlagalci v komentarjih in drugih študijah pozorni na mesto in pomen čustev v svetopisemskih besedilih. Pripovedi, preroke, modrostno literaturo in celo Psalme so raziskovali pod vidikom idej in konceptov, vlogo čustev pa so številni prezrli. Toda ko svetopisemsko pripoved ali poezijo obravnavamo kot literaturo, ne moremo spregledati velikega pomena obravnave likov v njihovem čutenju, vrednotah in odnosih. Pomenljiva je pogosta metaforična vloga ženskih svetopisemskih likov, saj neposredno dokazuje, da je ženska v Izraelu v družini in v družbi dejansko imela pomembnejšo vlogo, kakor bi morda sklepali. Pri raziskovanju čustev in vrednot starozaveznih likov prispevek posebno pozornost namenja vprašanjem o človeku, ki so področje biblične antropologije: Kaj Stara zaveza govori o odnosu med moškim in žensko? Kako je ta odnos urejen navzven in kakšna je notranja moč čustev v tem odnosu? Pozornost je treba nameniti pglavitnim značilnostim zakonskega prava, vlogi ljubezenskega odnosa v starem Izraelu in motnjam v ljubezenskem odnosu, pa tudi vlogi ženske v družini in pri vzgoji otrok.

Prispevek ob upoštevanju dosedanjih parcialnih študij oblikuje metodologijo, vidike in cilje pionirske raziskave čustev in vrednot v vseh temeljnih literarnih žanrih starozaveznih knjig. Predlaga celostno analizo izbranih besedil s kombinacijo jezikovno-literarnih, zgodovinsko-antropoloških in etično-moralnih vidikov ob upoštevanju širših besedilnih in medbesedilnih razmerij v odnosu do podobnih besedil v Stari zavezi. Poudarja pomen raziskave dialoga v odnosih med moškimi in ženskimi osebami ter med človekom in Bogom, saj ta najzanesljiveje kaže naravo in intenzivnost čustev v življenjskih situacijah.

Maria Carmela Palmisano se v prispevku *Ruta: lik »vrle žene« – tujke v hebrejskem kanonu* osredotoča na mnogoterost vrednot, ki jih poseduje lik Rute v njej posvečeni knjigi. Po moževi smrti se Ruta skupaj s svojo taščo Naomi preseli v Judejo, v Betlehem, k hebrejskemu posestniku Boazu, sorodniku njenega moža. Boaz prepozna njene vrline in se z njo poroči. S tem izpolni zakon levirata (odkupitelja) in se hkrati vključi v skriti Božji načrt z Davidovo dinastijo. V njunem zakonu se rodi Obed, Davidov stari oče. Avtorica članka upošteva posebno vlogo »vrle žene« Rute kot tujke, ki zaradi svojih vrlin postane prepoznaven vezni člen med svojo, »tujko« deželo in izvoljenim judovskim ljudstvom, ki po posebnem Božjem načrtu dobi tudi posebno mesto v hebrejskem kanonu. Med Rutinimi najpomembnejšimi vrednotami izpostavlja njeno popolno zaupanje v Naominega Boga, Rutino velikodušnost in vrednost njenega dejavnega sodelovanja pri uresničevanju tega, kar je Bog določil zanjo in za izraelsko ljudstvo, idr. Ugotavlja, da pomanjkanje, revščina in tujstvo namesto ovir postanejo pozitivni vidiki ali celo vrednote in prostor za spremembe. Pokaže, kako je Rutin lik v judovskem kanonu tesno povezan s knjigama, ki sta pred njo (Knjiga pregovorov) in za njo (Visoka pesem), ter kako kanonična razvrstitev knjig omogoča bolj celostno razumevanje sistema vrednot, ki jih posredujejo vsa tri besedila ter njihovo sporočilo.

Matjaž Celarc v prispevku *Bogastvo za dobroto kot način služenja Bogu (Lk 16,1-13)* obravnava priliko o krivičnem oskrbniku, ki bolj kot katera druga ohranja skrivnostni pomen in predstavlja izziv tudi za prihodnje rodove eksegetov. Avtor v njej odkriva preroško kritiko članov skupnosti, med njimi farizejev. Jezus želi, da bi bili njegovi sledilci pravični in pošteni gospodarji, saj je vse, kar imamo, Božji dar. Kot zvesti in pravični upravitelji moramo bogastvo uporabiti za gradnjo Božjega kraljestva.

Marjan Turnšek v članku *Glavne ali kardinalne kreposti blaženega Antona Martina Slomška* v življenju in delu te izjemne osebnosti prepozna vlogo in moč glavnih ali kardinalnih kreposti razumnosti (modrosti), pravičnosti, srčnosti in zmernosti v njihovi postopni rasti. Slomškovo bivanjsko uresničevanje kreposti spominja na posnemanje svetopisemskih kreposti, njegov pristop v poslanstvu duhovnika in škofa pa uteleša harmonično interakcijo med teološkim naukom in življenjsko prakso. Članek prinaša zgled aktualizacije živetih kreposti tudi za današnji čas, ki pogosto izpostavlja »krizo vrednot«.

Jože Krašovec v članku *Percepcija edinosti Božjega bitja v starejši judovski in krščanski hermenevtiki* razkriva povezovalno vlogo številnih Božjih atributov in antropomorfizmov kot izraznih sredstev za dojetje notranje edinosti Božjega bitja v njegovi osebnostni veličini, kot se kaže v bivanjskem dialogu s stvarstvom, predvsem človekom. Božji atributi veljajo kot izrazi za Božje lastnosti, ki jih Bog kot oseba razodeva izvoljenemu ljudstvu in prek njega celotnemu človeštvu. Predstavljajo most do človekovih kreposti in vrednot, kot se uveljavljajo v medosebnih človeških odnosih. Percepcija edinosti Božjega bitja na osebni ravni pa hkrati najbolj jasno kaže na temeljni problem konceptualnega pristopa v slikanju Božjega bitja in njegovega razodetja v filozofiji in teologiji. Predstava Boga kot ideje in Božjih lastnosti kot konceptov je v nasprotju s poglobitveno značilnostjo svetopisemskega dojetja Boga kot osebe. Ta svoj pomen za človeka razodeva le v dialogu, ki se lahko uresničuje samo med osebami.

Jan Dominik Bogataj v prispevku *Soteriološka aitiologija Logosovega učlovečenja: Vzroki za učlovečenje v delu De incarnatione Atanazija Aleksandrijskega* obravnava najzgodnejši krščanski traktat, Atanazijevo delo *O učlovečenju (De incarnatione)*, z vidika poznejšega razvoja teološke misli o učlovečenju, natančneje o vzrokih za učlovečenje. Avtor v dveh ključnih odlomkih v Atanazijevem delu (*O učlovečenju* 1.3; 4.2-3) vidi shematično zasnovo za poznejšo sholastično teologijo. Zaseduje Atanazijev pristop v iskanju odgovora na vprašanje, ali bi se Božji sin učlovečil, tudi če ne bi bilo izvirnega greha. Pomenljivo ugotavlja izrazito soteriološko naravnost njegove teologije. To temeljno sporočilo dojema v povezavi z načinom odrešenja prek smrti na križu, kot ugotavlja v sklepu: »Smrt na križu se je torej za nas izkazala kot primerna in prikladna, njen vzrok [ἡ αἰτία] se je izkazal za razumnega v vseh pogledih. Upravičeno lahko

trdimo, da se je odrešenje vseh moralo zgoditi preko križa in na noben drug način.« (*O učlovečenju* 26.1)

Aljaž Krajnc v prispevku *Tempeljska gora in predislamski Jeruzalem med krščanstvom in judovstvom* predstavi predislamsko pojmovanje Jeruzalema, tempeljske gore in bazilike Božjega groba med Judi in kristjani. Judovsko dojemanje vloge templja je tako izrazito, da tudi po skoraj dveh tisoč letih uničenja templja še vedno upajo na njegovo ponovno izgradnjo. Mesto templja je zanje tudi središče sveta. V nasprotju z Judi so kristjani v splošno kritiko judovstva vključili tezo o večnem uničenju judovskega templja. Z osvojitvijo Jeruzalema v 7. stoletju pa se je začelo obdobje islamske razlage vloge jeruzalemskega templja.

Alenka Arko v prispevku *Ruski starci in starčevstvo* oriše zgodovinsko ozadje ruskega starčevstva, ki ima svoje korenine že na začetku meništva v Egiptu. Avtorica ugotavlja, da je starčevstvo v Rusiji sprva posnemalo bizantinsko izročilo, v 18. in 19. stoletju pa izoblikovalo izvirne poteze. Izpostavlja tradicijo starševstva v enem izmed najvidnejših ruskih samostanov Optina pustinja in poudari pomen naslednika prvega optinskega starca Leonida – starca Makarija. Potem ko je bil starec v prvi vrsti duhovni voditelj drugih menihov v samostanu, je starčevstvo odprl »navzven« in postal tudi duhovni spremljevalec laikov – intelligence, pa tudi preprostih ljudi. V prikazu osnovnih potez duhovnosti starcev in odnosa z duhovnimi sinovi in hčerami, ki ga starčevstvo predpostavlja, ugotavlja, da gre za globoko trinitarično in kristološko zasidrano duhovnost, ki zahteva notranje izpraznjenje starca, da bi oseba, ki jo vodi, lahko prek njega dosegla Boga.

Andrej Saje v prispevku *Značilnosti zahodne in vzhodne krščanske tradicije glede sklepanja zakonske zveze* obravnava pogloblitve dejavnike sklepanja krščanskega zakona ter izvor različnega vrednotenja zakonske privolitve in duhovniškega blagoslova. V Latinski cerkvi je vedno prevladoval nauk, da si zaročenca medsebojno podelita zakrament svetega zakona s privolitvijo v zakonsko zvezo, v vzhodni tradiciji pa velja, da je služabnik poroke duhovnik, ki opravi sveti obred. V Latinski cerkvi je pogoj za neločljivost zakramenta zakona privolitev v zakon, v vzhodnih Cerkvah pa duhovniški blagoslov. V latinski tradiciji je bistvo sklenitve zakonske zveze legitimna manifestacija privolitve zaročencev; liturgični obredi,

ki spremljajo obred, ne spadajo na raven privolitve, s katero zakon nastane. V vzhodnih Cerkvah pa je sveti obred, ki se kot minimum konkretizira v duhovniškem blagoslovu, bistveni pogoj za veljavnost zakona. Z izmenjavo naravno veljavne privolitve zaročenca delujeta kot služabnika zakramentalne milosti in sta del skrivnostne zaveze med Kristusom in Cerkvijo.

Bogdan Kolar v prispevku *Nekateri vidiki začetkov slovenskega zavoda v Rimu – odmevi med slovenskimi izseljenci po svetu* obravnava okoliščine ustanovitve Slovenskega zavoda za podiplomski študij v Rimu. Zavod je bil uradno ustanovljen leta 1960, dejansko pa je zaživel v letu 1973, ko je bil tudi uvrščen med papeške zavode. Ustanovitev so finančno podprli predvsem slovenski politični izseljenci iz Združenih držav Amerike in Kanade. Med Slovenci se je ideja za takšno ustanovo oblikovala skladno z dozorevanjem ideje o samostojni slovenski narodnosti in Cerkve v njej. Tako kot drugi rimski papeški zavodi se je tudi Slovenik oblikoval po narodnostni in teritorialni pripadnosti. Ideja o samostojnem slovenskem zavodu je zaživela med slovenskimi duhovniki in bogoslovci, ki so zaradi druge svetovne vojne ter novih razmer po njenem koncu v Rimu našli zatočišče in so se imeli možnost primerjati z drugimi narodnostmi, ki so v Rimu že imele svoje ustanove.

Samo Skralovnik in Nina Ditmajer v skupnem prispevku *Ravnikar-Zupanov pozabljeni prevod Pentatevha* odgovarjata na ključna vprašanja o Ravnikar-Zupanovem prevodu Pentatevha: zakaj je ostal v rokopisu, kdaj je nastal in kdo je njegov prevajalec. Ugotavljata, da je v nasprotju z dosedanja prakso, ki prevod obravnava kot Ravnikarjev, bolj pravilno govoriti o Ravnikar-Zupanovem prevodu. Iz pisem med Kopitarjem, Zupanom in Zoisom je namreč po njunih ugotovitvah razvidno, da Ravnikar Pentatevha ni v celoti prevedel sam. Avtorja sta opravila tudi delno analizo R1 in R2 in ugotavljata razmerje med prevajalčevo odvisnostjo od Dalmatinove Biblije ter Japelj-Kumerdejevih prevodnih rešitev in resnično novim prevodom.

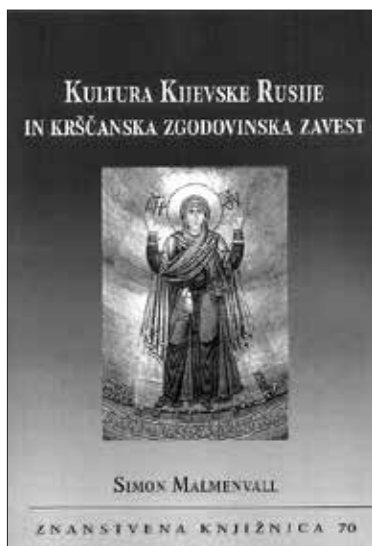
Liza Primc v članku *Zgodovinski pregled skandinavskega protestantizma do 19. stoletja* ugotavlja, da je v 16. stoletju, tako kot preostalo Evropo, tudi Skandinavijo dosegla reformacija. V Skandinaviji je bilo novo versko gibanje prežeto z nacionalno identiteto in vključeno v najvišje ravni državne oblasti. Avtorica pokaže, kako je protestantizem skozi stoletja oblikoval

skandinavsko versko, politično in družbeno življenje. Šele razsvetljenje je prineslo rahljanje verske rigoroznosti, ki je sicer še vedno omejevala versko svobodo skandinavskih državljanov – verska svoboda je bila zagotovljena šele konec 19. stoletja.

Pregled dvanajstih prispevkov kaže, da vsi avtorji izhajajo iz vsebinskih usmeritev programske skupine. Vsi raziskujejo vidike judovsko-krščanskih virov in tradicij s posebno pozornostjo na možnosti dialoga. Izvajanje zastavljenih nalog raziskovalnega programa poteka torej po načrtu. Obenem razprave razkrivajo, da celostno in poglobljeno branje judovsko-krščanskih virov in tradicij z vidika temeljnih vrednot in ob upoštevanju čustvene razsežnosti človeka v dialogu lahko pripomore k reševanju številnih problemov človeka in družbe današnjega časa, kot so vprašanje solidarnosti do ubogih, zaščita človekovega življenja in hrepenenje po miru v svetu.

Znanstvena knjižnica 70

Simon Malmenvall

Kultura Kijevske Rusije

Monografija spada v okvir kulturno-idejne zgodovine in historične teologije. Gre za prvo celovito osvetlitev oblikovanja krščanske kulture Kijevske Rusije (najstarejše vzhodoslovanske državne tvorbe, ki je obstajala med 10. in 13. stoletjem) v slovenskem znanstvenem prostoru. Pri tem je posebna pozornost namenjena proučitvi zgodovinske zavesti (kot zgodovine odrešenja) takratne staroruske posvetne in cerkvene elite v času neposredno po uradnem sprejetju krščanske vere. Poglavitni del monografije se posveča štirim zgodovinsko-religijskim narativnim virom, sestavljenim med sredino 11. in sredino 12. stoletja: pridigi Beseda o postavi in milosti, letopisu Pripoved o minulih letih, hagiografiji Branje o Borisu in Glebu in topopisu Življenje in romanje Danijela.

Ljubljana: TEOF, 2019. 313 str.
ISBN 978-961-6844-82-6, 11 €

Knjigo lahko naročite na naslovu:
TEOF-ZALOŽBA, Poljanska 4, 1000 Ljubljana;
e-naslov: **zalozba@teof.uni-lj.si**